

Adam Taracha

ORCID: [0000-0001-8630-2496](https://orcid.org/0000-0001-8630-2496)

Zespół Badawczy Kryminalistyki i Prawa Dowodowego

Instytut Prawa

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Definicja dokumentu w kryminalistyce a dokument (i podpis) elektroniczny

<https://doi.org/10.19195/978-83-229-3843-0.17>

Abstrakt: W opracowaniu przedstawiono problematykę związaną z pojawieniem się w polskim systemie prawnym nowej kategorii dowodów – dowodów elektronicznych. Autor omawia zakres takich pojęć, jak dokument (w ujęciu kryminalistycznym i karnoprocesowym), dokument elektroniczny i podpis elektroniczny. Wskazuje na zmiany, jakie w obrocie prawnym spowodowało wprowadzenie dokumentów elektronicznych (m.in. znaczące ograniczenie występowania podpisów własnoręcznych). Zauważa, że definicje dokumentu występujące w polskiej literaturze kryminalistycznej pozostają od lat niezmienione. Pracę kończy propozycja nowej, rozszerzonej definicji dokumentu, która obejmuje wszystkie sposoby przekazywania treści pojęciowej (graficzny, akustyczny), a także formy jej zapisu (analogowa lub cyfrowa).

Słowa kluczowe: dokument, audiodokument, podpis własnoręczny, dokument elektroniczny, podpis elektroniczny.

Rewolucja naukowo-techniczna wywiera bezpośredni wpływ na nasze życie codzienne. Jednym z jej przejawów jest coraz powszechniejsze stosowanie cyfrowych urządzeń technicznych, pozwalających na dokonywanie wielu czynności związanych m.in. z komunikowaniem się (w tym także z przesyłaniem obrazu i dźwięku), czynnościami urzędowymi i biznesowymi, korzystaniem z usług służby zdrowia (e-recepta, e-skierowanie), a także związanych z generowaniem elektronicznych dokumentów

i podpisów. Coraz częściej pojawiające się dowody wytworzone (wygenerowane) w sposób cyfrowy wpływają na zmiany w przebiegu postępowania dowodowego w procesie karnym, cywilnym i administracyjnym,

W polskiej literaturze przedmiotu pojawiło się szereg określeń na ten rodzaj dowodów, takich jak: „dowód elektroniczny” (*electronic evidence*), „dowód komputerowy” (*computer evidence*), „dowód cyfrowy” (*digital evidence*), „dowód wygenerowany komputerowo” (*computer generated evidence*)¹. Także polski ustawodawca rozpoczął proces wprowadzania do porządku prawnego pojęć związanych z dowodami elektronicznymi.

Na początku naszego stulecia pojawiły się definicje legalne podpisu i dokumentu elektronicznego. Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym² w art. 3 definiowała takie pojęcia, jak: podpis elektroniczny³, bezpieczny podpis elektroniczny⁴, osoba składająca podpis elektroniczny⁵, dane służące do składania podpisu elektronicznego⁶, dane służące do weryfikacji podpisu elektronicznego⁷, urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego⁸, bezpieczne urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego⁹, urządzenie służące do weryfikacji podpisu elektronicznego¹⁰,

¹ A. Adamski, *Prawo karne komputerowe*, C.H. Beck, Warszawa 2000, s. 192; A. Lach, *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, TNOiK, Toruń 2004, s. 28–29; W.A. Kasprzak, *Ślady cyfrowe. Studium prawnokryminalistyczne*, Difin, Warszawa 2015, s. 27; P. Lewulis, *Dowody cyfrowe – teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021, s. 30–32.

² Dz. U. z 2001 r. poz. 1450.

³ Podpis elektroniczny – oznaczał dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których są dołączone lub z którymi są logicznie powiązane, służą do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny.

⁴ Bezpieczny podpis elektroniczny oznacza podpis elektroniczny, który:

a) jest przyporządkowany wyłącznie do osoby składającej ten podpis,
b) jest sporządzany za pomocą podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego,
c) jest powiązany z danymi, do których został dołączony, w taki sposób, że jakakolwiek późniejsza zmiana tych danych jest rozpoznawalna.

⁵ Osoba składająca podpis elektroniczny – osoba fizyczna posiadająca urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego, która działa w imieniu własnym albo w imieniu innej osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej.

⁶ Dane służące do składania podpisu elektronicznego – niepowtarzalne i przyporządkowane osobie fizycznej dane, które są wykorzystywane przez te osoby do składania podpisu elektronicznego.

⁷ Dane służące do weryfikacji podpisu elektronicznego – niepowtarzalne i przyporządkowane osobie fizycznej dane, które są wykorzystywane do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny.

⁸ Urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego – sprzęt i oprogramowanie skonfigurowane w sposób umożliwiający złożenie podpisu lub poświadczenia elektronicznego przy wykorzystaniu danych służących do składania podpisu lub poświadczenia elektronicznego.

⁹ Bezpieczne urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego – urządzenie służące do składania podpisu elektronicznego spełniające wymagania określone w ustawie.

¹⁰ Urządzenie służące do weryfikacji podpisu elektronicznego – sprzęt i oprogramowanie skonfigurowane w sposób umożliwiający identyfikację osoby fizycznej, która złożyła podpis elektroniczny, przy wykorzystaniu danych służących do weryfikacji podpisu elektronicznego lub w sposób umożliwiający identyfikację podmiotu świadczącego usługi certyfikacyjne lub organu wydającego zaświadczenia certyfikacyjne, przy wykorzystaniu danych służących do weryfikacji poświadczenia elektronicznego.

bezpieczne urządzenie służące do weryfikacji podpisu elektronicznego¹¹. Po piętnastu latach obowiązywania ustawa ta została uchylona przez ustawę z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej¹².

Następne definicje dotyczące dokumentów elektronicznych pojawiły się w ustawie z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne¹³. Ustawa ta w art. 3 określała informatyczny nośnik danych jako materiał lub urządzenie służące do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej lub analogowej. Natomiast dokument elektroniczny definiowała jako stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych.

Obecnie problematyka dokumentów i podpisów elektronicznych jest regulowana przez tę samą ustawę, która była kilkakrotnie nowelizowana¹⁴. Zgodnie z art. 3 tej ustawy informatyczny nośnik danych to materiał lub urządzenie służące do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej. Ustawa definiuje dokument elektroniczny jako stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Zmiana, jakiej dokonał ustawodawca w stosunku do tekstu pierwotnego, jest istotna. W ustawie z 2005 r. informatyczny nośnik danych służył do zapisywania, przechowywania i odczytywania danych w postaci cyfrowej lub analogowej. Usunięcie z tej definicji „postaci analogowej” oznacza, że także zakres pojęcia „dokumenty elektroniczne” został ograniczony do dokumentów cyfrowych. Ustawa definiuje także takie pojęcia, jak profil zaufany¹⁵, podpis zaufany¹⁶ i profil osobisty¹⁷.

¹¹ Bezpieczne urządzenie służące do weryfikacji podpisu elektronicznego – urządzenie służące do weryfikacji podpisu elektronicznego spełniające wymagania określone w ustawie.

¹² Dz. U. z 2016 r. poz. 1579.

¹³ Dz. U. z 2005 r. Nr 64, poz. 565.

¹⁴ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2070.

¹⁵ Profil zaufany – środek identyfikacji elektronicznej zawierający zestaw danych identyfikujących i opisujących osobę fizyczną, która ma pełną albo ograniczoną zdolność do czynności prawnych, który został wydany w sposób, o którym mowa w art. 20c albo art. 20cb.

¹⁶ Podpis zaufany to podpis elektroniczny, którego autentyczność i integralność są zapewniane przy użyciu pieczęci elektronicznej ministra właściwego do spraw informatyzacji, zawierający:

- a) dane identyfikujące osobę, ustalone na podstawie środka identyfikacji elektronicznej wydanego w systemie, o którym mowa w art. 20aa pkt 1, obejmujące:
 - imię (imiona),
 - nazwisko,
 - numer PESEL,
- b) identyfikator środka identyfikacji elektronicznej, przy użyciu którego został złożony,
- c) czas jego złożenia.

¹⁷ Profil osobisty – środek identyfikacji elektronicznej, o którym mowa w art. 2 ust. 1 pkt 10 ustawy z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych, Dz. U. z 2021 r. poz. 816 i 1000.

Wprowadzenie dokumentów elektronicznych zmieniło diametralnie obrót prawny i bardzo ograniczyło (w niektórych obszarach niemal zupełnie wyeliminowało)¹⁸ podpis własnoręczny, będący dotychczas nieodłącznym elementem dokumentu. W całym szeregu dokumentów elektronicznych zamiast podpisu własnoręcznego (parafy) znajdujemy informację, że dokument ten nie wymaga podpisu, gdyż został wygenerowany elektronicznie. Przepisy szczególne w coraz szerszym zakresie wprowadzają prawny wymóg zastosowania pod dokumentem podpisu elektronicznego, a nie własnoręcznego.

Wprowadzenie nowej kategorii dokumentów elektronicznych wywołuje też szereg nowych problemów. Jednym z nich jest rozgraniczenie podpisu własnoręcznego i elektronicznego. Sprawa jest jasna, gdy wskazujemy różnice między podpisem własnoręcznym, który jest złożony na tradycyjnym podłożu (i nie został poddany żadnym zabiegom cyfrowym), oraz podpisem elektronicznym (profilem zaufanym, podpisem zaufanym, podpisem kwalifikowanym). Podpis własnoręczny wyrażony w formie graficznej badany jest przy pomocy klasycznych metod badania pisma. Natomiast podpis elektroniczny, stanowiący zbiór znaków zapisanych w systemie binarnym, badany będzie przy pomocy metod właściwych dla badania dowodów cyfrowych. Sytuacja zaczyna się komplikować, gdy podpis własnoręczny zostaje skopiowany i następnie zastosowany przy użyciu odpowiedniego programu komputerowego (spełniając w zasadzie funkcję faksymile) lub został złożony przy użyciu rysika i jego graficzny obraz zostaje zapisany jedynie w formie elektronicznej. Podobnie komplikuje się sprawa z audiodokumentami. Do dokumentów elektronicznych będziemy mogli zaliczyć jedynie te, które mają formę cyfrową (zgodnie z nową definicją dokumentu elektronicznego), natomiast audiodokumenty w formie analogowej stanowić będą odrębną kategorię dokumentów (innych niż elektroniczne).

Istotnej zmianie uległo także pojęcie dokumentu na gruncie prawa cywilnego. Ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny i ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁹ przyjęto szereg nowych regulacji będących odpowiedzią na zmiany, jakie niesie rewolucja cyfrowa. Nowela wprowadza podział form dokonania czynności prawnych na pisemną, dokumentową i elektroniczną (art. 73 § 1 k.c.). Do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu, w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie, a dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Natomiast do zachowania elektronicznej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci elektronicznej i opatrzenie go bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym za pomocą ważnego

¹⁸ W procesie dydaktycznym w szkolnictwie wyższym w związku z przejściem na dokumenty elektroniczne podpis własnoręczny już nie jest w zasadzie stosowany.

¹⁹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1311.

kwalfikowanego certyfikatu. Znowelizowany k.c. uznaje oświadczenie woli złożone w formie elektronicznej za równoważne z oświadczeniem woli złożonym w formie pisemnej, chyba że ustawa lub czynność prawna zastrzega inaczej (art. 78 k.c.). Rozwiązania przyjęte w noweli rozpoczęły szybko postępujący proces zastępowania formy pisemnej przez formę dokumentową i elektroniczną w obszarze prawa cywilnego.

Zmiany związane z pojawieniem się nowej kategorii dokumentów elektronicznych do tej pory nie wpłynęły na zakres pojęcia „dokument” w kryminalistyce – także w publikacjach wydanych po roku 2000. W polskiej podręcznikowej literaturze kryminalistycznej przez wiele lat przeważały definicje podkreślające znaczenie formy graficznej (w postaci pisma lub rysunku) jako elementu wyróżniającego dokument na gruncie kryminalistyki. Według Pawła Horoszowskiego w kryminalistyce za „dokument” uważa się wszelki środek dowodowy zawierający jakąś treść pisemną²⁰. Zbigniew Czczot i Mieczysław Czubalski²¹, a następnie Z. Czczot i Tadeusz Tomaszewski²² określają dokument jako każdy przedmiot, który zawiera jakąś treść mającą formę pisma, rysunku lub obrazu wykonanego ręcznie albo za pomocą odpowiedniego urządzenia (np. maszyny do pisania lub druku). Włodzimierz Gutekunst w swoim podręczniku nie zawarł kryminalistycznej definicji dokumentu, ale treść obszernego rozdziału zatytułowanego *Badania dokumentów* nie pozostawia wątpliwości, że ogranicza to pojęcie do dokumentów sporządzonych piśmem ręcznym lub maszynowym²³. W takim ujęciu poza pojęciem dokumentu na gruncie kryminalistyki pozostają tzw. audiodokumenty, na których treść została utrwalona w postaci akustycznej, a nie graficznej²⁴.

Odmienne na gruncie kryminalistyki definiował (i definiuje) dokument Mariusz Kulicki, który scharakteryzował go jako formę „utrwalenia uzewnętrznionej myśli człowieka”. Ta treść intelektualna, składająca się na pewne *quantum* informacji, może być utrwalona w jakikolwiek sposób umożliwiający jej późniejsze ujawnienia. Transmisja między osobowym źródłem dowodowym a organem procesowym może być rękopis, druk, zapisy magnetyczny, fotooptyczny lub fonograficzny. Ograniczenie form dokumentu, np. do

²⁰ P. Horoszowski, *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 1958, s. 482.

²¹ Z. Czczot, M. Czubalski, *Zarys kryminalistyki, cz. II*, Prokuratura Generalna. Biuro Kadr i Szkolenia, Warszawa 1970, s. 110.

²² Z. Czczot, T. Tomaszewski, *Podstawy kryminalistyki ogólnej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 221–222.

²³ W. Gutekunst, *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 406–458.

²⁴ Pogląd taki formułuje wprost B. Hołyst, stwierdzając, że „wprowadzenie rejestracji sygnałów akustycznych wyłoniło w kryminalistyce nowy rodzaj dokumentów. Dla odróżnienia w sensie merytorycznym i formalnym dokumentu klasycznego wprowadzono termin „audiodokument”, którym może być taśma magnetofonowa, drut elektomagnetyczny lub taśma filmowa; B. Hołyst, *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 1981, s. 303.

zapisu literowego, byłoby sprzeczne z rozwojem myśli technicznej²⁵. Podobnie twierdzi Zdzisław Kegel, którego zdaniem w nauce kryminalistyki za dokument uważa się każdą rzecz, na której utrwalona została treść pisemna. Autor ten nadaje szerokie znaczenie pojęciu „pismo”, przyjmując, że mieści się w nim utrwalenie myśli ludzkiej także przy użyciu różnorodnej aparatury technicznej (np. na taśmie magnetofonowej)²⁶. Nie ulega wątpliwości, że tych dwóch autorów posługuje się definicją dokumentu najbardziej zbliżoną (niemal tożsamą) do definicji dokumentu, jaką posługuje się prawo karne procesowe.

W pewnej liczbie podręczników kryminalistyki natrafimy na trudności z określeniem zakresu pojęcia „dokument”. Pewne kłopoty mamy z określeniem zakresu tego pojęcia nawet u Brunona Hołysta, którego stwierdzenie, że dokumentem w znaczeniu kryminalistycznym jest każdy przedmiot z treścią utrwaloną różnymi metodami, można zinterpretować dwojako. Gdy określenie różnymi metodami będziemy rozumieli szeroko, jako także utrwalenie śladów akustycznych, stwierdzimy, że należy on do zwolenników objęcia pojęciem dokumentu także audiodokumentów. Natomiast gdy określenie zinterpretujemy wąsko (przez różne metody będziemy rozumieli różne utrwalenia graficzne – pismo ręczne, pismo maszynowe, druk, rysunki itp.), uznamy, że należy on do zwolenników wyłączenia audiodokumentów z zakresu pojęcia „dokument” na gruncie kryminalistyki. Taki też pogląd należy przypisać B. Hołystowi w świetle późniejszych jego wywodów.

W podręczniku *Kryminalistyka* pod red. Jana Widackiego²⁷ nie znajdziemy definicji dokumentu (nie pojawia się takie pojęcie także w indeksie rzeczowym). Pojawia się jedynie pojęcie „dokumenty powielane”, ale też bez próby jego zdefiniowania²⁸. W podręczniku tym omawiane są badania dokumentów zarówno w wąskim (treść w formie graficznej), jak i szerokim znaczeniu, obejmującym także badanie audiodokumentów, ale z uwagi na brak definicji trudno rozstrzygnąć, czy autorzy są zwolennikami szerokiej definicji dokumentu (obejmującej także audiodokumenty), czy wąskiej (bez audiodokumentów).

Z kolei w podręczniku *Ślady kryminalistyczne. Ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie* pod red. Mieczysława Goca i Jarosława Moszczyńskiego problematyce badania dokumentów poświęcono rozdział VII: *Dokument jako ślad kryminalistyczny* autorstwa M. Goca, Andrzeja Łuszczuka i Ewy Oleksiewicz²⁹. Autorzy nie podają kla-

²⁵ M. Kulicki, *Kryminalistyka. Zarys wykładu, cz. I*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1972, s. 47; zob. także M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępka, M. Kulicki (red.), *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2005, s. 557.

²⁶ Z. Kegel, *op. cit.*, s. 36–38.

²⁷ J. Widacki (red.), *Kryminalistyka*, C.H. Beck, Warszawa 1999.

²⁸ *Ibidem*, s. 439, 442. Problematyka związana z kryminalistyczną problematyką badania dokumentów (w szerokim znaczeniu tego pojęcia) omawiana jest w sześciu rozdziałach.

²⁹ M. Goc, J. Moszczyński (red.), *Ślady kryminalistyczne, ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie*, Difin, Warszawa 2007, s. 251–278.

sycznej podręcznikowej definicji, lecz w formie opisowej przedstawiają wagę i znaczenie dokumentów w życiu człowieka, wskazując na szczególną rolę dokumentów w życiu społecznym i konieczność ich ochrony³⁰. Ustalenie zakresu pojęcia „dokument” na podstawie przedstawionych informacji nie jest zadaniem łatwym. Początkowo można wyciągnąć wniosek, że autorzy preferują szeroką definicję pojęcia „dokument”, obejmującą także audiodokumenty (wymieniają taśmę magnetofonową i magnetowidową, płyty DVD – pozwalające także na utrwalanie dźwięku). Następnie przywołują definicję prawnokarną i formy popełnienia przestępstwa przeciwko dokumentom (podrobienie i przerobienie), by ostatecznie, wyznaczając zakres badań dokumentów, ograniczyć się do dokumentów pisemnych.

M. Goc w podręczniku *Kryminalistyka, czyli rzecz o współczesnych metodach dowodzenia przestępstw* stwierdza, że „w kryminalistyce na ogół uznaje się, że dokumentem jest każdy przedmiot zawierający treść utrwaloną różnymi metodami”³¹.

Ten krótki przegląd literatury kryminalistycznej wskazuje wyraźnie, że istnieje bardzo duża rozbieżność co do zakresu pojęcia „dokument” w kryminalistyce. Pojawienie się nowej kategorii dokumentów – dokumentów elektronicznych mających definicję ustawową, powoduje dodatkowe trudności w wyznaczeniu zakresu pojęcia „dokument” na gruncie kryminalistyki. Oprócz wątpliwości, czy „audiodokumenty” mieszczą się w pojęciu „dokument” w ujęciu kryminalistycznym, mogą się pojawić wątpliwości, czy w tym pojęciu zawiera się pojęcie dokumentu elektronicznego. Nie ulega wątpliwości, że kryminalistyczne badania dokumentów (i podpisów) elektronicznych wymagają zastosowania zupełnie nowych metod i środków badawczych, różniących się zasadniczo od tych stosowanych w klasycznych badaniach dokumentów (podobnie jak przy badaniu audiodokumentów).

Wskazane wyżej zmiany uzasadniają celowość podjęcia prób ponownego zdefiniowania pojęcia „dokument” na gruncie kryminalistyki.

Punktem wyjścia powinna być definicja dokumentu przyjęta na gruncie postępowania karnego. Za takim założeniem przemawia związek kryminalistyki i postępowania

³⁰ Autorzy przywołują definicję dokumentu zawartą w art. 115 § 14 k.k. oraz podają definicję podrobienia i przerobienia dokumentu. Po tym wywodzie z zakresu prawa karnego materialnego przechodzą do określenia kryminalistycznego zakresu badań dokumentów. Zakres ten dzielą na badania klasyczne, obejmujące identyfikację osób na podstawie pisma ręcznego, wnioskowanie o cechach osobopoznawczych autora i wykonawcy wypowiedzi pisemnej, badania identyfikacyjne podpisów, identyfikację grupową i indywidualną maszyn do pisania, identyfikację grupową i indywidualną pieczęci i stempli, oraz badania techniczne obejmujące ustalenie autentyczności, identyfikację technik wykonywania dokumentów (techniki poligraficzne i inne techniki), identyfikację grupową i indywidualną urządzeń drukujących, badania dokumentów zniszczonych, ujawnianie pisma wgłębionego, ustalanie wieku dokumentów, fizykochemiczne badania podłoża, fizykochemiczne badania środków kryjących i opiniowanie nowo wprowadzanych dokumentów.

³¹ E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński (red.), *Kryminalistyka, czyli rzecz o współczesnych metodach dowodzenia przestępstw*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 443. M. Goc przywołuje w przypisie podręcznik B. Hołysta *Kryminalistyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 517.

karnego. Związek ten (głównie z prawem dowodowym) jest dość oczywisty. W literaturze kryminalistycznej dotyczącej poszczególnych czynności dowodowych problematyka formalnych (procesowych) wymogów tych czynności omawiana jest wspólnie z regułami taktyki kryminalistycznej i takie opracowanie tematu nie budzi wątpliwości, gdyż zagadnienia te wzajemnie się uzupełniają³². Pogląd, że nie można w sposób rzetelny uprawiać kryminalistyki bez znajomości prawa dowodowego i prawa dowodowego bez znajomości kryminalistyki – nie budzi obecnie wątpliwości. Także znaczna część autorów (P. Horoszowski, Z. Kegel, M. Kulicki, B. Hołyst i M. Goc) w podręcznikach kryminalistyki definiuje dokument w sposób niemal identyczny z definicją karnoprocessową.

Zakres pojęcia „dokument” w doktrynie prawa karnego procesowego wyznaczył jako jeden z pierwszych S. Śliwiński. Zdaniem tego Autora przez dokument „należy rozumieć ujęcie za pomocą pisma (ręcznego, maszynowego, drukowanego itd.) myśli człowieka bez względu na materiał, na którym dokument spisano (papier, pergamin, deska itp.). Przy dowodzie z dokumentu chodzi o zapoznanie się, drogą odczytania dokumentu, z treścią utrwalonej na piśmie myśli lub woli człowieka (*vox mortua*)”³³.

Romuald Kmiecik trafnie zauważa, że dokumentem jako dowodem w znaczeniu karnoprocessowym jest treść pojęciowa zawarta w każdym przedmiocie i utrwalona na nim w sposób graficzny (lub inny, np. magnetyczny)³⁴. Na gruncie procesu karnego – a ściślej przepisów karnoprocessowych – przeważa pogląd, że dokument jest szczególną formą (rodzajem) dowodu rzeczowego, różniącym się od innych dowodów rzeczowych tym, że zawiera treść pojęciową³⁵.

Można zaproponować następującą definicję: „Dokumentem jest każdy przedmiot (nośnik informacji) zawierający treść pojęciową niezależnie od formy i sposobu utrwalenia

³² Niewątpliwie prawo dowodowe stało się dzisiaj wspólnym obszarem zainteresowań naukowych kryminalistyki i prawa karnego procesowego. Zob. m.in. S. Waltoś, *O związku prawa karnego procesowego i kryminalistyki*, [w:] J. Błachut et al. (red.), *Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2001, s. 178; D. Karczmarska, *Wskazania kryminalistyki a prawo dowodowe*, [w:] A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 553–568; A. Taracha, *Czynności procesowo-kryminalistyczne a normy prawa dowodowego*, [w:] V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach. Materiały z konferencji naukowej IV Zjazdu Katedr Kryminalistyki, Toruń 5–7 V 2004 r.*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, s. 29–40.

³³ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Gebethner i Wolf, Warszawa 1948, s. 679.

³⁴ R. Kmiecik, [w:] R. Kmiecik (red.), *Prawo dowodowe*, Wolters Kluwer, Kraków 2008, s. 159.

³⁵ M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1955, s. 72; Z. Kegel, *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 36; T. Nowak, *Dowód z dokumentu w polskim procesie karnym*, O.W. Ławica, Poznań 1994, s. 38–42; W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, Ars boni et aequi, Warszawa – Poznań 1994, s. 277; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2001, s. 344.

tej treści”. W takiej szerokiej definicji zmieszczą się wszystkie sposoby przekazywania treści pojęciowej (graficzny, akustyczny), a także jej zapis w formie analogowej czy cyfrowej (czy też innej, jaka może się jeszcze pojawić w przyszłości).

Bibliografia

- Adamski A., *Prawo karne komputerowe*, C.H. Beck, Warszawa 2000.
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1955.
- Czczot Z., Czubalski M., *Zarys kryminalistyki, cz. II*, Prokuratura Generalna. Biuro Kadr i Szkolenia, Warszawa 1970.
- Czczot Z., Tomaszewski T., *Podstawy kryminalistyki ogólnej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
- Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, Ars boni et aequi, Warszawa – Poznań 1994.
- Goc M., Moszczyński J. (red.), *Ślady kryminalistyczne, ujawnianie, zabezpieczanie, wykorzystanie*, Difin, Warszawa 2007.
- Gruza E., Goc M., J. Moszczyński (red.), *Kryminalistyka, czyli rzecz o współczesnych metodach dowodzenia przestępstw*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Gutekunst W., *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 1981.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Horoszowski P., *Kryminalistyka*, PWN, Warszawa 1958.
- Karczmarska D., *Wskazania kryminalistyki a prawo dowodowe*, [w:] A. Przyborska-Klimczak, A. Taracha (red.), *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmieciaka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Kasprzak W.A., *Ślady cyfrowe. Studium prawnokryminalistyczne*, Difin, Warszawa 2015.
- Kegel Z., *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973.
- Kmiecik R. (red.), *Prawo dowodowe*, Wolters Kluwer, Kraków 2008.
- Kulicki M., *Kryminalistyka. Zarys wykładu, cz. I*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1972.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Darul V., Stępka L., M. Kulicki (red.), *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Toruń 2005.
- Lach A., *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, TNOiK, Toruń 2004.

- Lewulis P., *Dowody cyfrowe – teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.
- Nowak T., *Dowód z dokumentu w polskim procesie karnym*, O.W. Ławica, Poznań 1994.
- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Gebethner i Wolf, Warszawa 1948.
- Taracha A., *Czynności procesowo-kryminalistyczne a normy prawa dowodowego*, [w:] V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach. Materiały z konferencji naukowej IV Zjazdu Katedr Kryminalistyki, Toruń 5–7 V 2004 r.*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004.
- Waltoś S., *O związku prawa karnego procesowego i kryminalistyki*, [w:] *Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 2001.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2001.
- Widacki J. (red.), *Kryminalistyka*, C.H. Beck, Warszawa 1999.

The definition of a document in forensics and an electronic document (and signature)

Summary: The study presents the issues related to the appearance of a new category of evidence in the Polish legal system – electronic evidence. The author discusses the scope of such terms as document (in terms of forensics and penal proceedings), electronic document and electronic signature. It indicates the changes in legal transactions caused by the introduction of electronic documents (including a significant reduction in the occurrence of handwritten signatures). He notes that the definitions of the document in the Polish forensic literature have remained unchanged for years. The work ends with a proposal for a new, extended definition of a document, which covers all ways of transmitting the conceptual content (graphic, acoustic), as well as the forms of its recording (analog or digital).

Keywords: document, audio document, handwritten signature, electronic document, electronic signature.